

Franjo Krežma, hrvatski virtuoz XIX stoljeća

(Povodom 90-obljetnice smrti i uoči 110-obljetnice rođenja)

Prolog

»Violina pjeva i plače pod prstima mladog Hrvata koji je često nadahnut«, zapisao je u jednoj suvremenoj kritici dopisnik pariskog lista »L' Evénement«.

»Čudo iz Hrvatske«, pisale su prije toga talijanske novine. Slične izjave nižu se svojevremeno u domaćim i stranim novinama i časopisima. Radilo se o mladom Franji Krežmi, violinskom virtuozu, koji je na umjetničkom nebu naglo zabljestio i svojim sviranjem oduševljavao gdje god je nastupao. Među mnogima koji su ga slušali bio je Franz Liszt, Henry Vieuxtemps i Giuseppe Verdi. Liszt ga čak prati na jednom privatnom koncertu, a Verdi ga smatra nasljednikom velikoga Paganinija. Godine teku, uspjesi se nižu sve veći i značajniji, ali jednog dana u zenitu slave dolazi do tragedije. Lik mladog umjetnika iščezava s koncertnih podija... Život teče dalje, a ime jednog od najvećih hrvatskih violinista prošlog stoljeća pomalo se zaboravlja. Tijekom vremena plamenovi požara uništavaju najdragocjenije uspomene na ovu ličnost, a sve njegove slave i časti blijede pred naletom novih spoznaja i novih uzbuđenja... Frajno Krežma ipak ne smije ostati zaboravljen. Memorijal Franje Krežme u Osijeku pomaže da se sačuva spomen na njega.

Ljudske sudbine su često zaista čudne, posebno u umjetničkom svijetu. Ima umjetnika kojih slava blista za njihova života, a kad se taj ugasi, nestane uspomene, slava iščezne, a čovjek ostane zaboravljen kao da nije nikad ni postojao. Ima ih i takvih kojima se skromni stručak cvijeća na grobu — što je možda izniklo i samo od sebe — pretvara u lovor-vijenac slave i časti, a njihova vrijednost raste s vremenskim udaljavanjem od dana stvarne smrti. Životopisci se trude da pronađu što više pojedinosti iz života dotičnog čovjeka i ne mogu se dosta načuditi kako je on prošao nezapažen od suvremenika, a onda zaključuju da je to bilo zato, što je taj prerastao svoje vrijeme, pa mu tek kasnija pokoljenja odaju nužno priznanje.

Pri ocjenjivanju ličnosti naglo i prerano preminulog umjetnika Franje Krežme, susrest ćemo se s kratkim i zanimljivim životnim putom, tijekom kojega nije nedostajalo velikih uzbuđenja, ali je zatim posthumni proces u svom razvoju bio sličan mnogim sudbinama velikih reproduktivaca. Naime, postoje dvije vrste umjetnika: jedni stvaraju vođeni svojom umjetničkom svijesti onako kako se neki izraz, neka misao oblikuje u vlastitoj ličnosti, bez obzira hoće li to ili neće shvatiti suvremenici; drugi tuđe misli, tuđi izraz miješaju u retorti svog umjetničkog shvaćanja i istovremeno ih predaju drugima na uživanje. Ono pr-

vo ostaje zabilježeno na stranicama partitura, u notama na crtovlju, kao trajna baština na uvid svima, dok ono drugo registriraju samo oni, koji su na nekom koncertu bili svjedoci i sudionici trenutačnog umjetničkog zanosa. Razvoj tehnike omogućuje danas da i takvi časovi ostanu trajno ubilježeni, ali je ta mogućnost novijeg datuma i stoga, na žalost, nije mogla biti primijenjena u slučaju Franje Krežme.

Godine 1972. navršit će se stotinu i deset godina od dana, kada se u jednoj skromnoj kući osječke Tvrđave slastičaru Franji Krežmi rodilo drugo dijete — sin Franjo. Taj datum, 2. rujna 1862., naći ćemo kasnije upisan u svim značajnijim priručnicima i povijestima slavni violinista, a isto će tako ostati uklesan na spomen-ploči rodne kuće. Djetinjstvo malog Franje podsjeća nas na djetinjstva svih onih »čuda od djeteta«, koja su prerano bila zrela i koja kao da su zbog toga morala ranije završiti svoj život. Njegovi djetinjski uspjesi nalik su na Mozartove najmlađe dane, pogotovo kad usporedimo činjenicu, da je i Krežmina starija sestra Anka bila jednako muzikalna i kao pijanistica postala kasnije na njegovim gostovanjima njegova stalna pratilica. Naime, od četvoro djece posebno su se istakli Anka i Franjo, pa nam slika njihova zajedničkog muziciranja dovodi pred oči sličnost s Mozartom i njegovom sestrom koja je pjevala, a on ju je pratio. U vezi s tim upravo simbolično djeluje činjenica da je Krežma jedan od svojih najjačih uspjeha postigao u Bologni, u istom gradu gdje je stotinu godina prije njega i Mozart bio proglašen »čudom od djeteta«.

Krežmi su bile četiri godine kad je počeo čitati i pisati. Njegov i sestrin izvanredan glazbeni talent, koji je rano otkriven, uvjetovao je seobu cijele obitelji u Zagreb, kako bi se moglo bolje nastaviti školovanjem ove genijalne djece. Franjo je počeo učiti violinu u šestoj godini kod profesora Đure Eisenhuta i tako je naglo napredovao, da je već u osmoj godini prvi put javno nastupio u Sisku. U devetoj godini Franjo se počeo baviti i skladanjem. Nakon uspješnog koncerta u Zagrebu, 5. svibnja 1871. otac njega i sestru iste godine upućuje na Konzervatorij u Beč. Budući da je Franjo bio premlad za upis, bio je iznimno primljen i dodijeljen poznatom pedagogu profesoru Heisleru, koji se za njega zauzeo i neobično ga zavolio. Kroz sve četiri godine studija Franjo je dobivao prve nagrade. Na jednoj školskoj priredbi Konzervatorija slušao ga je i strogi kritičar Eduard Hanslick, koji je bio zadivljen i svima ga preporučivao.

Franjo i Anka Krežma završili su Konzervatorij 1875. s osobitim uspjehom. Franjo je dobio

svedodžbu potpune umjetničke zrelosti i zavodsku tzv. »Konkurrenz-medalju«, a bilo mu je tek tri- naest godina. Anka je bila dvije godine starija. Od tog vremena počinju njihova zajednička umjet- nička gostovanja po Europi. Njihova je kronika vrlo opsežna i teško je ukratko zahvatiti neke o- sobite uspjehe, posebno Franjine. Tadašnje kon- certne kritike s osobitim divljenjem ističu njego- vo izvanredno sviranje u kome se susreće tehnič- ko savršenstvo s dubinom predavanja. Proputo- vao je Italiju, Francusku, Njemačku, Mađarsku, Češku, a svaki put kad bi se vratio iz inozemstva priređivao je koncerte po mnogim većim i ma- njim gradovima diljem domovine.

Iz obilja kritika, bilježaka i sjećanja izdvojit ćemo nekoliko najvrednijih, iz kojih se može po- uzdano i bez pretjerivanja zaključiti da je Franjo Krežma bio jedan od najvećih violinskih virtuozu u drugoj polovini XIX. stoljeća, koji je zaista dostojno nastavio na umjetnost velikog Niccolòa Paganinija, a to su mu priznanje dali upravo Pa- ganinijevi zemljaci.

Prvi koncert nakon svršenih studija održao je Krežma u rodnom gradu Osijeku, 26. rujna 1875. Neposredno nakon toga bio je Strossmayerov gost u Đakovu, gdje je također koncertirao. Od tada se u kraćim vremenskim razmacima nižu koncer- ti na kojima Krežma izvodi sve teža i zamašnija djela, te se kao koncertist naglo razvija. Pečuh, Ljubljana i Trst u prvoj su etapi njegovih goso- vanja. Svuda je izvanredno uspio i doživio jedno- dušno priznanje kritičara, od kojih su neki spo- minjali i njegove studentske uspjehe u Beču i Grazu. »Ljubljanske novine« (»Laibacher Zei- tung« među ostalim navode: ... »talent prvog re- da! Drugi Paganini? Ne, Paganini sam!« Tu istu mi- sao iznosi u Trstu i dopisnik milanskog lista »Il Mondo artistico« (»Umjetnički svijet«), koji spomi- nje i svojedobnu pohvalu Eduarda Hanslička, isti- čući da je Krežma »pravi Paganini« i dodaje: »Anatomija genija je uzaludan posao. Geniji nisu nestali. Živio glazbeni genij!«

U vezi s daljnjim tijekom i razvojem Krežmine koncertne djelatnosti, vrijedno je na čas zaviriti u njegov dnevnik iz toga vremena. Na mnogim stranicama nalazimo ovakve zapise:

»... Jučer i prekjučer nisam iz kuće izlazio, već sam čitao i komponirao«...

»... prije podne vježbao sam na violini, posli- je podne pošao sam šetati«... itd.

Ovaj uobičajeni tijek dana koji su mu donosila gostovanja, bio je, osim uzbuđenja povodom kon- certata, u više navrata također ispunjen i doživ- ljajima prigodom posjeta raznim znamenitostima, pri čemu je Franjino zapažanje bilo često svede- no na nekoliko kratkih rečenica. Naime, bio je kojiput toliko obuzet dojmovima, pa je smatrao da ih često ne može izraziti onako kako bi htio, jer mu je — kako reče: ... »pero tako strašno sla- bo, da mi nije moguće opisati divotu i veličan- stvo... Međutim, ove notice i tako su samo za mene«.

Za ovaj red, što ga zapažamo iz stranica dnev- nika zaslužan je dobrim dijelom i njegov otac,

koji mu je na svim gostovanjima u Italiji bio glavni impresario, te je vodio brigu i račun o svim uspjesima svoje djece, koja su tako rano krenula putem slave. Ujedno je pažljivo reagirao na želje oduševljenih slušatelja, dajući im nadu da će nastojati opet organizirati koji koncert. Pravi je primjer i podstrek za to bio zanos Tršća- na izražen povicima: »Arrivederci, giovanne Croa- to.« To je navelo Franju da im obeća još konce- rata. Kasnije kad je Franjo ponovno došao u Trst i tako zaista održao riječ, tom je prilikom uz mnoštvo lovor-vijenaca dobio također i počas- nu diplomu.

Namjeravajući održati koncert u Bologni, mo- lio je da mu se ustupi tzv. »Mozartova dvorana«. Međutim, taj je zahtjev obrazložen opravdanjem, da mora najprije pristupiti ispitu u obliku tzv. audicije, budući da uza sve dobre ocjene još nije umjetnik europskog glasa, a ako zatim na ispitu sve prođe u redu, bit će mu dvorana ustupljena. Krežma nije prihvatio ovaj prijedlog, nego je o- tišao u Veneciju. Tu je priredio koncert na kojem je bio Lauro Rossi, tada najstroži i najugledniji talijanski kritičar. O njemu je na neki način ovi- sio i daljnji Krežmin uspjeh u Italiji. Rossi je iza nastupnog komada ostao prilično hladan, ali se već nakon druge točke neobično oduševio, pošao na podij i Krežmu srdačno poljubio. Put po Ita- liji bio je sada za Krežmu potupno slobodan, bez ikakvih zapreka. Pod zvučnim naslovom »Fran- cesco Krežma, un miracolo della Croazia« — no- vine su donijele Rossijevu kritiku u kojoj među ostalim ističe: »Francesco Krežma je fenomen... Najvećom točnošću, lakoćom, otmjenošću i živah- nošću svladava i najveće poteškoće... To je samo geniju svojstveno... i treba čuti malog velikana.« On je također poslao brzojav u Bolognu: »Doći će vam Francesco Krežma, zvijezda prvog reda, dočekajte ga kao princa.«

Italija se Krežmi otvorila. Padova, Rovigo, Bo- logna, Firenza, — to su slijedeća mjesta gdje Krežma oduševljava svojim koncertima. U Pa- davi mu je neki velikaš poklonio skupocjenu cre- monsku violinu. U Bologni mu bez prethodnog ispita ustupljaju prije zamoljenu dvoranu i na- kon koncerta piše za njega kritičar Bajardo: »On je u 14-oj godini ono, što bi mogli zaželjeti da postanu u preokrenutim brojevima (41) svi vio- linisti, koje poznam i ne poznam.« Za vrijeme sviranja u Bologni pukla mu je E-žica i on je da- lje nastavio na ostalima, što je izazvalo buru oduševljenja i dakako, usporedbe s Paganinijem. (Tom su prilikom oboje umjetnika dobili poseb- ne darove.) U Firenzi ga uzdižu iznad slavnog Vieuxtempsa i podjeljuju mu počasnu diplomu.

Rim je njegov daljnji cilj. Posredovanjem Stros- smayera susreće se s Franzom Lisztom. Krežma je pred njim svirao i nakon toga Liszt izjavljuje Strossmayeru da će Krežma postati prvi violi- nist svijeta, a ujedno obećava da će doći na njegov koncert. Koncert je izvanredno uspio i razdragani Liszt (poput Rossija u Veneciji) dolazi na podij i poljubi Krežmu, što je stvorilo izvanredno ras- položenje i oduševljenje kome kao da nije bilo

kraja. Liszt je priznao da ga je Krežma više iznenadio nego tada slavni Vieuxtemps, kojega je Liszt imao također priliku slušati u njegovim mladim godinama. Drugu večer Krežma koncertira u salonu kneginje Wittgenstein, a prati ga sam Liszt, što je zaista bilo izvanredno priznanje. Svojim nastupom Krežma je osvojio rimsku javnost, bio je imenovan počasnim članom Rimskog glazbenog društva i dobio je diplomu, a sve su novine donosile samo najpohvalnije ocjene. Neke su novine tom prilikom isticale da je Krežma »odraz Rafaelovih likova, te ujedno oduševljava pojavom i sviranjem«. Rim mu je, dakle, donio vrhunski uspjeh, iako je u Rimu gotovo nastradao. Obolio je naime, od teške groznice koja ga je dovela u kritično stanje, ali je ipak izdržao. U bolesti su se pored Strossmayera mnogo zauzeli i naši ugledni ljudi koji su u to vrijeme boravili u Rimu, te su se pobrinuli za njegov oporavak i poslali ga na odmor u Albano. Kad je ozdravio, Krežma je priredio u Rimu oproštajni koncert i otputovao je u Veneciju. Njegov doček izgledao je kao općenarodno slavlje. Serenada na Kanalu, iluminacija, svečana večera s uzvanicima i poklici »Evviva il nuovo Paganini!« — bila su neposredna priznanja javnosti među kojima su se neki sjećali i samog Paganinija, pa su prema tome osjetili Krežminu umjetničku moć. Nakon Venecije, Krežma je na putu za domovinu i usput do Zagreba priređuje nekoliko koncerata. U Rijeci je gostovao na poziv riječkog podguvernera Valenčića i tom je prilikom od »Hrvatske riječke čitaonice« dobio srebrni lovor-vijenac, a hrvatska gimnazijska mladež darovala su je briljantni prsten. Na putu prema Karlovcu oduševljeni Karlovčani skidaju ga s vlaka i zadržavaju, a kad je zatim išao u Zagreb, na kolodvoru ga dočekuje mnoštvo građana. Bilo je to 1876. U Zagrebu se dva mjeseca zasluženo odmara, a zatim priređuje koncerte po raznim mjestima u domovini, da se nakon nekog vremena opet zaputi u Italiju.

Udine, Treviso, Vicenza, Verona, Mantova, Milano, Parma, Genova i mnogi drugi gradovi, daljnji su svjedoci Krežmine slave, gdje je obasipan cvijećem, pohvalama i darovima. Milanska kritika na primjer upućuje talijanske virtuoze da se okane isključivih akrobacija milanske škole i da pripaze na pjevnost tona, te daje za primjer Krežmu, u čijoj je umjetničkoj ličnosti sadržano i jedno i drugo u skladnoj ravnoteži, tj. izvanredna briljantna tehnika i osjećaj za zvukovnu ljepotu. U Genovi Krežma posjećuje Verdija koji je nakon koncerta dao značajnu izjavu: »Ne želim uvrijediti talijanske violiniste, ali moram priznati 2—5. skupini, dakle kod jednostavnijih tvorevina, ono, što su pisale talijanske novine, a to je: Krežma je nasljednik Paganinija«. Slavni violinist Sivori, koji je tada također bio u Genovi, iskreno ga je hvalio. U gradskoj vječnici, gdje se čuva znamenita Paganinijeva violina, ponudili su Krežmi da na njoj svira, što je bilo još jedno veliko priznanje i počast, jer su naime, na toj violini doživjeli tu čast prije njega samo tri umjetnika: Mariani Giovanni del Gesù Bacigalup i Sivori.

Krežma u slavlju polazi u Francusku. »Pričekajte samo na dolazak dvaju senzacionalnih umjetnika, Franje i Anke Krežme, brata i sestre od 14 i 15 godina«, — piše neki francuski dopisnik. Menton, Hyeres, Toulon, Marseille, Lyon, Dijon i drugi gradovi prije Pariza oduševljavaju se s njim, dok 6. ožujka 1877. nije stigao u francusku metropolu. Sivori, koji ga je cijelim putem pratio, predstavio ga je svim umjetnicima što su bili nazočni na koncertu. Tu su se među ostalim našli mađarski violinist Remeny, Brazilijanac Dengremont, također »čudo od djeteta« i Vieuxtemps, koji je tada bio najviše cijenjen. Na koncertu Krežma doživljava opet sličnu zgodu kao u Veneciji i Rimu. Naime, oduševljeni Vieuxtemps dolazi na pozornicu i ljubi ga uz riječi: »Sada mi je lako pri srcu, jer sam vidio i čuo onoga, koji će nastaviti moje djelovanje.« Koncert u Parizu uvrštava Krežmu u red prvih europskih violinista. Dengremont i Remeny nisu htijeli da poslije njega nastupaju i odlaze iz Pariza a da uopće nisu koncertirali. Dancla, Massart i drugi poznati violinski pedagozi iznenađeni su i oduševljeni. I opet slijede diplome i kolajne, a zatim dalje putovanje po Francuskoj, odakle će produžiti u Njemačku i Austriju. Redaju se zatim: Strassburg, Karlsruhe, Ulm, München, Linz i drugi gradovi. Zanosni slave i pohvale upravo pljušte na sve strane. Nakon gostovanja u Austriji, Krežma preko Slovenije stiže opet u Zagreb. Na Zajčev poziv koncertira u Kazalištu, a onda se neko vrijeme odmara i sklada.

Slijedeće putovanje vodi Krežmu u Moravsku, u očev zavičaj, u Mikulovo. (To je bilo područje Moravskih Hrvata, odvjetka Gradišćanskih Hrvata.) Usput koncertira u Koprivnici, Kisegu i Bečkom Novom Mjestu. U Mikulovu doživljava dirljive susrete s rodbinom i očevim prijateljima. Četiri naredna koncerta u Pragu također su predstavljali velik uspjeh. Izjave praške kritike, Smetane i drugih značajnih ličnosti odaju priznanje Krežminoj genijalnosti, premda je nekima bilo žao što pripada bečkoj školi, a ne praškoj. Nakon Praga Krežma neumorno nastavlja gostovanja po Njemačkoj, a zatim po Francuskoj. Ondane produžuje u Italiju pa se preko Trsta vraća u Zagreb. Ovog puta se u Zagrebu nije dugo zadržavao jer nastavlja koncertiranje po Hrvatskoj i Mađarskoj, a namjerava posjetiti Poljsku i Rusiju. Te mu je planove međutim, omela bolest sestre Anke, a budući da ga je ona stalno pratila na koncertima, on bez nje nije htio nastaviti. Dok se ona liječila on je vježbao i skladao, a uz to sudjelovao u zagrebačkom koncertnom životu.

Krežma se nalazio na zenitu slave i nitko nije mogao ni slutiti da će uskoro doći do tragedije. Posljednji koncert u Zagrebu Krežma je održao 3. travnja 1879. Nakon toga putuje hrvatskom obalom sve do Kotora. Na putu dobije ponudu Benjamina Bilsa iz Berlina, koji mu nudi mjesto koncertnog meštra u svom orkestru. Taj je orkestar kasnije prerastao u Berlinsku filharmoniju, a tada je uživao veliku subvenciju njemačkog carskog dvora. Krežma prihvaća ponudu, i u Ogulinu održava svoj posljednji koncert u domovini

Iz Zagreba je oputovao 20. lipnja 1879. a 1. srpnja nastupio je službu. Krežma je postao prvi koncertni meštar, a dotadašnji meštar, znameniti virtuoz Eugene Ysaye bio mu je zamjenik. Budući da je orkestar bio sastavljen od članova raznih narodnosti, Krežma je morao izdržati oštru borbu, ali je pobijedio, jer su svi članovi osjetili njegove umjetničke odlike, iako mu je tada bilo tek sedamnaest godina. Krežma je nastupao kao solist, pa je čak kojiput i dirigirao tim orkestrom. To je potaklo Bilsea da je odlučio povući se u mirovinu i predati vodstvo orkestra Krežmi.

Prvom polovicom 1881. započelo je gostovanje Bilseova orkestra koncertom u Leipzigu. Uspjeh je bio iznad svakog očekivanja, a posebno su isticane pohvale mladom koncertnom meštru. Pravi cilj gostovanja bio je Frankfurt na Majni. Tu je Krežma održao svoj posljednji koncert 6. lipnja 1881. Vrijeme je bilo loše i kišovito, a vjetar je nemilosrdno puhao, pa se Krežma poslije koncerta tužio na bolove u desnom uhu. Liječnik je ustanovio prehladu i stvar nije izgledala ozbiljno. Međutim, dan za danom bolest se pogoršavala i ustanovljeno je, da je Krežma dobio čir u unutrašnjem uhu, pa je potrebna brza operacija. Operacija je, na žalost, bila kasno poduzeta; čir je u uhu sam pukao i došlo je do upale mozga. Krežma je pao u agoniju i umro 15. lipnja 1881. u devetnaestoj godini. Njegova prerana smrt bolno je odjeknula u svim zemljama gdje je gostovao. Sahranjen je na najsvečaniji način četiri dana kasnije, u nazočnosti mnogobrojnih štovatelja, prijatelja i kolega, koji su u te dane priredili u njegovu čast komemorativni koncert. Tek kasnije, 1884. njegovi su posmrtni ostaci prenijeti u Zagreb i sahranjeni na Mirogoju. Za nadgrobni spomenik postavljen mu je onaj što je nekada bio nad grobom Vatroslava Lisinskog, koji je prenet u zajednički grob hrvatskih narodnih preporoditelja u arkadama.

Franjo Krežma dostojno se uklapa u hrvatsku violinističku tradiciju koja počinje u XVIII st. dakle od vremena kada je violina postala jedno od najznačajnijih solističkih glazbala. Stjepan N. zvan Spadina, plemić dalmatinski i Dubrovčanin Ivan Mane Jarnović, zastupaju razdoblje baroka, odnosno rokoka i klasicizma, stekavši svaki u svoje vrijeme svjetsku slavu. Kao što su se oni istakli također i stvaralačkim radom, i u tome ih je Krežma slijedio. On se ozbiljno bavio skladanjem, pa je čak bečki profesor Bern smatrao da bi Krežma mogao na tom polju mnogo postići. Nastupao je i kao ravnatelj orkestra, a prvi takav nastup imao je još kao đak Konzervatorija, 1874. Ivan Zajc je tada u Zagrebu priredio koncert u njegovu korist, a Krežma je na tom koncertu dirigirao jednu svoju predigru za orkestar. Prvo veće stvaralačko djelo bila mu je opera »Alfred Veliki«, koju je napisao još kao đak. Franjo Ksaver Kuhač u opširnom Krežminu životopisu navodi oko stotinu njegovih djela za pjevanje, violinu, klavir, komorne sastave i orkestre. Od toga je do danas malo tiskano: »Dvanaest popijevaka za glas i glasovir«, op. 3., »Feuille d'al-

bum« za glasovir, »Arabeska i Scherzino« za violinu uz pratnju, op. 4. (sve u Beču), zatim »Moje sanje«, (u Ljubljani), te »Bosanski guslar«, »Iz Hrvatskog primorja« i »Scherzino« (u Zagrebu).

I njegovu ostavštinu kao da je zahvatila nesreća, budući da je poslije Krežmine smrti prigodom požara obiteljske kuće u Zagrebu izgorio dobar dio njegovih rukopisa, uspomena i sl., kao i njegova skupocijena violina. Ono što je ostalo, nalazi se većim dijelom u Arhivu Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu, zatim kod njegove pranećakinje (gđe Renate Vučetić), te u Muzejima i zbirkama, prvenstveno zagrebačkim, kao i u privatnom posjedu, ali to su uglavnom sitnice. Tragajući po toj ostavštini može se istaknuti da Franjo Krežma u povijesnom slijedu hrvatskih violinista kratkovremeno, ali snažno blješti u doba romantizma, i kao da snagom svoje ličnosti potiče one koji su slijedili. Bili su to Zlatko Baloković, Dora Pejačević, Miroslav Šlik, Stjepan Šulek i niz drugih, koji su prvom polovicom ovog stoljeća sve do u naše dane prikazali domovini i svijetu visoke domete naše violinističke škole, postižući također svjetsku slavu. Ipak, u cijelom tom krugu violinskih virtuozna Krežma ostaje izuzetna ličnost, što lijepo ističe jedan od njegovih životopisaca i istraživača njegove umjetnosti, prof. Ladislav Miranov koji između ostalog kaže:

»Franjo Krežma zaista je jedinstvena pojava u našoj povijesti violinske svirke; zato treba detaljno proučiti i iznijeti sav dosad skupljeni o njemu materijal, kao građu za jednu cjelovitu biografiju. Krežma se u svom kratkom životu snažno afirmirao kao umjetnik-violinista, tako da ga je upoznala ne samo njegova domovina nego i cijela kulturna Europa druge polovice 19. stoljeća, kada je slavio trijumfe na koncertnom podiju.« (Metodika violine I.)

Tužna je Krežmina sudbina unatoč velikim uspjesima koje je postigao u svom kratkotrajnom životu. Ovih nekoliko sjećanja i podataka, jasnih i nesumnjivih, dovoljno govore u prilog da se uspomena na Krežmu ne ugasi. Memorijal Franje Krežme — Susret mladih gudača, — koji je u svibnju 1969. počeo u Osijeku s namjerom da postane tradicionalan, ispunja nas nadom da se tek sada počinjemo dostojno oduživati njegovoj uspomeni. Međutim, njegov grob kao da simbolizira ipak našu nebrigu za svoje velikane, tim više što se današnji njegov spomenik nalazio nad grobom napuštenog patnika i umjetnika Vatroslava Lisinskog, pa kao da naglašuje tu zajedničku sudbinu. To skromno mjesto pokriveno bršljanom, nad kojim su se uzdigle dvije bijele breze kao da žele

na neki način obilježiti lirski lik rano nestalog umjetnika, zagaslu zvijezdu našeg umjetničkog neba, koja je kao meteor naglo zablještila i nestala zauvijek.

Epilog

Kada se u jesenske dane prošetamo alejama Mirogoja do spomenika Augusta Senoe, njemu nasuprot raznobojno lišće prekriva jedan skroman grobni humak obrastao bršljanom, koji kao da je zaboravljen. Zarđali željezni spomenik poput tornja neke gotske kapelice, na kom se još jedva mogu pročitati slova, žalostan je spomen umjetniku koji je svojim mladenačkim zanosom, preko svog glazbala upa-

ljivao u srcima slušatelja diljem Europe iskru božanskog žara. Gledajući sve to dira nas taj zaborav i u mislima nam se nameće stara latinska: »Sic transit gloria mundi!« Da, tako prolazi slava svijeta. Međutim, iako je zvuk violine davno utihnuo, ipak kao da nad tim grobom nije nestalo topline umjetničkih zanos i doživljavanja ljepote... Dok jesenski vjetar fijuče kroz granje bijelih breza, tih obilježja sanjarske mladosti, kao da povlači nevidljivim gudalom po žicama, kiša udara po ostarjelom spomeniku, kao da plače za jednim životom, a njezine kapi odzvanjaju poput akorda, kao pratnja. Sumi vjetar i granje drhti kao tremolo violina con sordino, što su načas u viziji zazvučale kao daleka jeka kojoj se zvuk rasplinuo u visinama... Sic transit gloria mundi!

FRANTIŠEK POLOCZEK

O nekim glazbenim svojstvima njemačkih crkvenih pjesama koje se danas pjevaju

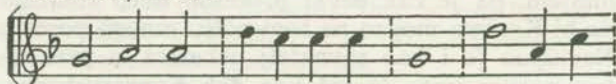
Postoji više dokaza da bi istraživanje crkvene pjesme bilo nepotpuno bez njene znanstvene usporedbe s narodnom pjesmom.

Kao što je poznati njemački muzikolog Hans Mertsman već utvrdio — u duhovnoj narodnoj pjesmi, i to ne samo onoj zapadnoevropskoj nego i onoj u istočnim zemljama — najprije je svjetovna narodna popijevka izvršila znatan utjecaj na duhovnu himnologiju, a tek se kasnije zbilj obrušilo. Ovo je posve razumljivo, jer dok je duhovna pjesma još bila u samom začetku, narodna je pjesma već imala svoju jasno izraženu formu. No kad su se duhovnom pjesmom počeli baviti iskusni glazbenici, takozvani melodičari, podigli su je na tako visoku razinu da je ona potom djelovala na narodnu pjesmu. U ranoj se povijesti duhovne pjesme jasno pokazuje njeno snažno prepletanje s pučkom popijevkom, a ovo se najvidnije ispoljava u takozvanim kontrafaktima. Kontrafakti su bili vrsta pjesama rasprostranjenih u 15. i 16. stoljeću, a nastajali su ili preradbom narodnih popijevki u duhovne ili pak pridodavanjem duhovnog teksta nekoj svjetovnoj melodiji. Dokazi za to da su napjevi svjetovnih narodnih pjesama — tada još uslijed nedostataka izvornih duhovnih melodija — služili kao podloga za duhovne pjesme, postoje u svim zemljama u kojima se širilo

kršćanstvo. Pa ako i ne načinimo detaljne usporedbe s pjesmaricama drugih naroda, o njihovu se pučkom karakteru može zaključiti čisto muzički gledano već po strukturalnim obilježjima. Ova se obilježja kod mnogih duhovnih pjesama podudaraju s obilježjima svjetovnih narodnih popijevaka.

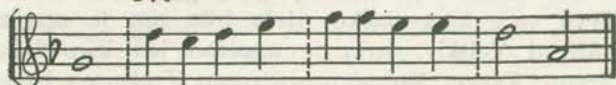
Kao primjer navodim jednu pjesmu iz moje domovine Čehoslovačke, koja je u slovačkoj katoličkoj pjesmarici Cantus catolici objavljena kao litaniya, godine 1655. u Trnavi.

Jedan započima

Ot-če nebesky Bože vyslyš nás Spomen na

Svi

nas Te prosíme Pána Jesu Kryste

(Oče nebeski Bože, usliši nas, spomeni se nas. Molimo Te gospodine Isuse Kriste).